

**NÂBİGA EZ-ZÜBYÂNÎ'NİN ŞİİRİNDE BOĞA HAYVANININ SANATSAL BETİMLEMESİ
VE HİKÂyecİLİĞİ**

Mustafa İBİŞ*

Öz

Çalışma, Nâbîga ez-Zübyânî'nin şiirlerinde geçen boğa tasvirinin ve hikâyesi üzerinde bir inceleme olup, şairin dil ve sembolizm aracılığıyla kültürel ve toplumsal gerçeklikleri nasıl işlediği üzerinde durur. Klasik Arap şiirinde hayvan figürleri, sadece doğayı tasvir etmekle kalmayıp, aynı zamanda insan ilişkilerini, duygusal durumu ve toplumsal eleştirileri de ifade eder. Özellikle boğa sembolü, güç ve cesaretle ilişkilendirilirken, bu figür üzerinden insana dair çeşitli kavramlar ve duygular dile getirir. Nâbîga'nın şiirlerinde kullanılan basit ve berrak dil, okuyucuya derin ve çok katmanlı anlamlar sunarken, bu betimlemelerin tarihsel ve kültürel derinliği de gözler önüne serer. Hayvan figürleri, özellikle boğa, şairin duygusal ve toplumsal eleştirilerini güçlendirmek için bir araç olarak kullanılır ve okuyucunun zihninde canlı ve hareketli bir imgeler dünyası yaratır. Ayrıca, Nâbîga'nın tecrübesi ve gerçek olaylara dayalı anlatımı, onu diğer şairlerden ayıran önemli bir özellik olarak öne çıkar. Bu durum, şiirlerinde hem bireysel hem de kolektif insan deneyimlerini yansıtan derinlikli bir anlatı oluşturmaya olanak sağlar. Nâbîga'nın şiirleri tek bir anlatı düzeninde ilerlemez. O, sahneleri mecazlarla tasvir ederek kaygı, üzüntü ve umutlarını ifade eder. Olayların gerçekliğini yansıtırken çeşitli dil sanatlarını kullanarak metni çok boyutlu hale getirir. Bu etkileşimi, özne ve nesnelere arasında bir denge kurarak sunar. Boğa betimlemeleri, canlı ve hareketli sahnelerde gerçekleşir. Şair, boğanın fiziksel özelliklerini ve sembolik anlamlarını ortaya koyar; boğa, hüznü, öfkeyi, kararlılığı ve bereketi temsil eder. Ayrıca, boğa, bazı milletlerin inançlarını da yansıtır ve Arapların yağmur talebinde boğayı vesile kılması ona duyulan saygıyı gösterir.

Anahtar Kelimeler: Arap dili ve belagati, Nâbîga, Boğa, Hikâye, Betimleme.

The Artistic Depiction and Storytelling of the Bull Animal in the Poetry of Nâbîga Ez-Zübyânî

Abstract

This study examines the depiction and narrative of the bull in the poetry of Nâbîga ez-Zübyânî. It also focuses on how the poet processes cultural and social realities through language and symbolism. In classical Arabic poetry, animal figures not only depict nature but also express human relationships, emotional states, and social critiques. Particularly, the bull symbol is associated with power and courage, and various concepts and emotions related to humanity are articulated through this figure. The simple and clear language used in Nâbîga's poetry offers the reader deep and multilayered meanings, while also revealing the historical and cultural depth of these descriptions. Animal figures, especially the bull, are employed as a tool to strengthen the poet's emotional and social critiques, creating a vivid and dynamic world of imagery in the reader's mind. Additionally, Nâbîga's experience and narrative based on real events stand out as an important feature that distinguishes him from other poets. This allows him to create a profound narrative that reflects both individual and collective human experiences. Nâbîga's poems do not progress in a single narrative structure. He expresses his anxieties, sorrows, and hopes by depicting scenes through metaphors. While reflecting the reality of events, he employs various rhetorical devices to make the text multilayered. This interaction is presented by establishing a balance between subjects and objects. The bull depictions occur in lively and dynamic scenes. The poet reveals the physical characteristics and symbolic meanings of the bull; it represents sadness, anger, determination, and fertility. Furthermore, the bull also reflects the beliefs of certain nations, and the Arabs' invocation of the bull in their plea for rain demonstrates the respect they hold for it.

Keywords: Arabic language and rhetoric, Nâbîga, Bull, Story, Depiction.

* Dr. Öğretim Üyesi, Adıyaman Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı, mibis@adiyaman.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-5457-3697>

1. Giriş

Bu çalışma, Nâbiga ez-Zübyânî'nin (öl. 604) şiirinde boğa betimlemesi ve hikâyeciliğini ele almaktadır. Konunun klasik dönemin en büyük üç şairinden birinin şiirinde yer alması bizler açısından araştırmamızın önemini ortaya koymaktadır. Araştırma konusu boğa hayvanı betimlemesi ve hikâyeciliği ise birçok yönüyle önem taşımaktadır. Hikâyede geçen ifadeler, betimlemeler ve sahneler gerek dil açısından gerekse tarihi ve kültürel bakımından değeri biçilemez hazine mesabesinde. Oadaki dil sade ve berraktır. Hikâyeler gerçek olaylardan seçilmiş olup betimlemeler tablodaki resmi canlı tutmaktadır.

Arap edebiyatının klasik unsurları olan doğa ve hayvan tasvirleri Arap şiirinde önemli bir yer tutar. Boğa tasviri de bu bağlamda özel bir anlam taşır. Boğa betimlemesi, genellikle güç, kudret ve cesaret gibi kavramları simgeler. Şairler kahramanlık, dayanıklılık ve ihtişam gibi erdemlerini vurgulamak amacıyla kullanır. Boğa, aynı zamanda doğanın gücünü ve yaşamın zorluğunu temsil eder. Şair, bu betimleme aracılığıyla duygularını, düşüncelerini veya toplumsal eleştirilerini güçlendirmek amacıyla bu sembolü dile getirir. Nâbiga ez-Zübyânî'de boğa betimlemesinde hikâyede sahnelediği kahramanın ya da liderinin üstün fiziksel gücünü ve cesaretini simgelemek için bu imgeye başvurur.¹

İlk dönem şiirlerinde boğa hikâyesi, deveden bahsederken yer alır. Şair devesini anlatırken boğayı, yabani eşeği, köpeği ve taçlı kumtavuğu (Pterocles) gibi hayvanları betimler. Şiirinde daha çok ve bariz ifadelerle boğadan bahseder. Şair mesajını, yaptığı betimlemelerin ve hikâye ettiği olayların arkasına yani ikincil manalarda gizler. Bu hikâye ve betimlemeler hem okuyucuyu yormayacak biçimde resmedilir hem de şiirin ana temasını oluşturur.²

Hayvan hikâyeleri ve tasviri diğer şairlerin şiirinde olduğu gibi Nâbiga ez-Zübyânî'nin şiirinde de yer almıştır. Şair, şiirlerinde farklı hayvan figürlerini anlatırken tasvirini daha çok boğaya yönlendirmiş ve onun dış görünüşünü, rengini, boyutunu hareketini anlatarak bu resmi genişletmiştir. Şairi diğerlerinden ayıran ve onu ön plana çıkaran şey, resmettiği hikâyelere tecrübesini katmasıdır. Anlattığı olaylar birer hayal ürünü değil aksine gerçek kişiler ve yaşanmış hikâyelerden ibarettir. Şiirleri canlı ve hareketlidir. Şiirindeki ifadeler ise tarihin derinliklerine, sosyal ve kültürel olayları işaret etmektedir. Bu yüzden bahse konu boğa betimlemesinin tarihi ve kültürel şiir için ne derece önemli olduğu ortadadır.

Şair, hikâyelerdeki sahneyi etraflıca ve farklı ifadelerle dile getirmiştir. Bu ifadeler bazen fasih bazen de nispeten kapalı ifadelerden oluşmaktadır. Bu tür kelimelerin hem şiirin hem de hikâyelerin doğasında var olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca kullanılan sözler dönemin yaşanmış olaylarıyla uyumludur. Şair bu tür şiirlerinde genelde ıssız ve terk edilmiş diyarlardan geçerken hüzünlenir ve yaşanmışlıklara özlem duyduğunu dile getirir. Daha sonra buraları terk etme kararı alarak yeni bir geleceğe yönelmenin arayışına girer. Onu bu diyardan ve kederli durumundan uzaklaştırmak için güçlü bir boğa seçer ve böylece onu betimlemeye ve hikâyesini anlatmaya devam eder.³

Nâbiga'nın şiirleri tek bir anlatı düzeninde ilerlemez. O, sahneleri ve hikâyeleri benzetme ve mecaz yollarla tasvir eder. Şair boğa hikâyesinde birçok formlardan yararlanarak kaygılarını, üzüntülerini ve umutlarını dile getirir. Olayların gerçekliğini göz önüne sererken birçok dil sanatından yararlanır. Bu durum, metni tek taraflı bir bakış açısından uzaklaştırmakta ve etkileşimi ön planda

¹ Feride Bulkuaybât, "et-Taşvîrü'l-fennî fî şî'ri en-Nâbiga ez-Zübyânî -Meşâhidü taşvîri hayavâni'l vahşi enmüzeccen-", *Mecelletü'l-Ulûmi'l-İnsâniye*, Kusanfîne-Cezayir, 2017, C. 2, S. 48, Aralık, s. 394.

² Hâkim Habîb Azer el-Karîti, *es-Serdü'l-kışaşî fî şî'ri'l-câhili*, Mektebetu's-Süreyyâ, Necef, 2008, s. 23-31.

³ el-Karîti, *es-Serdü'l-kışaşî*, s. 31.

çıkarmaktadır. Bu etkileşim ben, sen ve o arasında, özne ve nesnelere zaman zaman yer değiştirilerek bir ahenk içinde sunulmaktadır.⁴

Nâbîga'nın şiirlerinde boğa anlatısı canlı ve hareketli bir sahnede geçer. O, bir taraftan boğanın ayrıntılarına ve özelliklerine odaklanmış diğer tarafta ise bu hikâyesinin sahnesini betimlemiştir. Bazen boğanın bacakları, karnı, hızı, derisi ve rengi gibi fiziki özelliklerinden bahsetmiştir. Bazen de onun kaygısı, huzursuzluğu, öfkesi ve zaferi gibi temsil ettiği özelliklerine atıfta bulunmuştur. Ona göre boğa hikâyesinin sahnesi yağmurlu, soğuk ve sert bir zeminde geçmektedir.⁵

Şaire göre boğa hayvanı birçok durumu temsil etmektedir. Boğa hüznü, öfkeyi, kararlılığı ve cesareti temsil ettiği gibi yağmuru dolayısıyla bereketi temsil etmektedir. Aynı zamanda boğa belli milletlerin inançlarını temsil eder. Birçok kavim gökyüzünde var olduğuna inandığı boğayı ve etrafında kümelenen diğer yıldızları temsil ettiğine inanmış ve bunlara ibadet edip saygı duymuşlardır. Aynı zamanda Arapların kuraklık anında boğayı vesile kılarak yağmur talebinde bulunmaları ona yapılan saygıyı ifade eder.⁶

2. Yöntem

Nâbîga'nın şiirlerinde var olan boğa betimlemesi ve hikâyesi sanatı incelenirken nitel araştırma yöntemlerinin farklı paradigmalarından faydalanılmıştır. Çalışmada metin analizi, bağlam analizi ve karşılaştırma analizi yöntemi kullanılmıştır. Metin veya doküman şeklinde isimlendirilen bu yöntem analizi, araştırmacıların ilgili çalışmalarda bilgileri titiz ve sistematik bir şekilde inceleyerek, konu hakkında derinlemesine bilgi edinmelerini sağlayan bir nitel araştırma tekniğidir. Bu yöntem, literatürde daha önce yapılmış çalışmalardan yararlanarak, mevcut bilgileri analiz etmek amacı güder.⁷ Bu anlamda, boğa hikâyesinin veya onu sembolize eden ifadelerin geçtiği şiirler dikkatlice incelenmiş ve bunların genel teması anlaşılmasına çalışılmıştır. Daha sonra, şiirde geçen boğa veya ilgili imgeler tespit edilmiştir. Bu imgeler, bazen doğrudan, boğa hayvanı anlamına gelen "sevr" gibi ifadeyle bazen de karnı açıklıktan büzülmüş anlamında "tâvin" veya endişe eden anlamında "mücis" gibi boğayı sembolize eden ifadelerle verilmiştir.⁸ Araştırmada takip edilen ikinci bir yöntem ise bağlam analizi olup, ele alınan problemlerin kendi bağlamlarında yorumlanarak incelenmesidir. Bunun gayesi, olayların ve olguların kendi bağlamlarından koparılmadan, meydana geldikleri haliyle korunması gerektiği anlamına gelir.⁹ Bağlam analizi yöntemi sayesinde şiirin yazıldığı dönemin kültürel, sosyal ve tarihi bağlamı incelenerek şairin eserini etkileyen etmenleri araştırılmış ve boğa hikâyesinin özellikle klasik dönemde zikredilen Arapların önemli kültürel hikâyelerinden biri olduğu ortaya konmuştur. Bunun aynı zamanda Arapların tarihlerinin bir parçası olmasının yanı sıra sosyal hayatlarının vazgeçilmez vasıtası olduğu vurgulanmıştır.¹⁰ Çalışmada takip edilen araştırma yöntemlerinden bir diğeri de karşılaştırma analizidir. Bu yöntem, iki veya daha fazla nesne, olay, olgu veya durum arasında benzerlikler ve farklılıklar belirlemek amacıyla kullanılan bir analiz tekniğidir. Özellikle, benzerliklerin ve farklılıkların

⁴ Bin Dahve Hayra, "eş-Şevru ve heve'l-ğadab fi kaşide en-Nâbîga ez-Zübyânî -Mukarebe simyü ensurübüliciyye-", *Mecelletü Dirâsât*, Bumerdâs-Cezayir, 2024, C.2, S. 12, s. 383-384.

⁵ Zekeriyâ Abdülmecid en-Nütî, *Şevrü'l-vaşî beyne en-Nâbîga ve Zî'r-Rumme*, İtrâk li'neşr ve't-tevzi', Kahire, 2004, s. 18.

⁶ Abdülcebbar el-Mutalabî, *Mevâkif fi'l-edebi ve'n-naqd*, Dârü'r-Raşid, Irak, trs., s. 106-107; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal fi Târîhi'l-'Arab kabîle'l-İslâm*, Mektebetü Nûr, Bağdat, 1993, C.1, s. 50-61; Halis Dede, "Arap Edebî Eleştiri Sanatına Genel Bir Bakış", *Arap Edebiyatının Gelişim Serüveni 1*, Palet Yayınları, Konya, 2022, s. 50.

⁷ Ali Baltacı, "Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?", *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* C. 5, S. 2, 2019, s. 368-388.

⁸ Ebû Ümâme Ziyâd b. Muâviye en-Nâbîga ez-Zübyânî, *Divânu en-Nâbîga ez-Zübyânî*, thk. Abbâs Abdussâtir, Dârü'l-Kutübi'l-'İlmiyye, Beyrut-Lübnan, 1416, s. 9, 22.

⁹ Baltacı, "Nitel Araştırma Süreci", s. 370.

¹⁰ Hayra, "eş-Şevru", s. 383-384; Bkz. en-Nâbîga ez-Zübyânî, *Divânu en-Nâbîga ez-Zübyânî*, 1416, s. 10-12.

belirlenmesi, kavramsal netlik sağlamak ve karşılaştırmalı analizler yapmak açısından önemlidir.¹¹ Bu sayede ilk olarak klasik dönemin en önemli şiiirleri incelenmiş ve boğa hikâyesi ve tasvirinin geçtiği beyitler veya mısralar incelenmiştir. Câhiliye döneminin üç büyük şairi olarak nitelenen İmruülkays (öl. 540), Züheyr b. Ebî Sülmâ (öl. 609) ve Nâbige ez-Zübyânî'nin şiiirlerinde geçen boğa hikâyesi ve tasvirlerin detayları ve birbiriyle örtüşen ve ayrışan noktaları tespit edilmiş ve çalışmada zikredilmiştir. Ayrıca boğa hikâyeciliği ve tasvirini birçok şairden daha detaylı ve farklı biçimde ele alan Meymûn b. Kays el-A'sâ'nın (öl. 7/629) şiiirlerine de yer verilmiş ve şairimizin ilgili şiiirleriyle karşılaştırılmıştır. Araştırmayı gereğinden fazla uzatmamak adına ise konunun tespit edilebilen diğer şairlerin ise isimlerine ve gerekli şiiirlerine atıfta bulunulmuştur.¹²

2.1. Araştırma Etiği

Nâbige ez-Zübyânî'nin Şiiirinde Boğa Hayvanının Sanatsal Betimlemesi ve Hikâyeciliği adlı bu çalışmada bilimsel kurallar göz önünde bulundurulmuş ve etik kurallara uyulmuştur. Çalışmada görülen alıntılar ve atıfların verilmesinde bilimsel araştırma ve akademik etik kurallara uygun olarak hareket edilmiştir.

3. Bulgular

3.1. Boğa İmgesi

Eski dönemlerde, özellikle Arap toplumlarında hayvanlar kutsallık seviyesine ulaşabilen bir statüye sahipti. Araplar için genellikle her hayvanda birer işaret vardır. Bazıları korku bazısı ise ünsiyeti ve merhameti simgelemiştir. Bunlar bazen tapılmaya bazen de inkâra değer görülmüşlerdir.¹³ Arapların hayvanlara karşı olan bu ünsiyeti Kur'an-ı Kerime'de de yer almaktadır. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

مَا جَعَلَ اللَّهُ مِنْ بَحِيرَةٍ وَلَا سَائِبَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍ وَلَكِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَكَانُوا لَا يَعْقِلُونَ

"Allah bahîre¹⁴, sâibe¹⁵, vasîle¹⁶ ve hâm¹⁷ ile ilgili bir buyruk koymamıştır. Fakat inkârcılar kendi uydurdukları yalanları Allah'a yakıştırmaya çalışıyorlar; onların çoğu akıllarını kullanmıyorlar."¹⁸

Boğa hayvanı eski birçok medeniyette kutsal kabul edilmiştir. Bunun sebebi, insanın ilk istifade ettiği hayvan olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü insanın yiyeceği gıdası, yük ve toprak için taşıyıcısı ve yardımcısı olmuştur.¹⁹

¹¹ Kemal Aydın ve Uğur Baran Hanağası, "Sosyoloji ve Siyasal Araştırmalarda Karşılaştırmalı Yöntem" Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi S. 33, s. 59-63.

¹² İbn Hücr el-Kindî İmruülkays, *Divânu İmruülkays*, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhîm, Dârü'l-Ma'ârif, Kuveyt, 2009, s. 101; en-Nâbige ez-Zübyânî, *Divânu en-Nâbige ez-Zübyânî*, 1416, s. 10; Züheyr İbn Ebî Sülmâ, *Divânu Züheyr b. Ebî Sülmâ*, thk. Alî Fâ'ûr Hasan, Dârü'l-Kutûbi'l-İlmiyye, Beyrut-Lübnân, 1407, s. 75; Ebü Basîr Meymûn b. Kays el-A'sâ, *Divânü'l-A'sâ el-Kebîr Meymûn b. Kays*, thk. Muhammed Hüseyin, Mektebetü'l-Adâb, Kahire, 1950, s. 212-213.

¹³ Lütî Abdülbedî, 'Abkariyyetü'l-'Arabîyye- Ru'yetü'l-insân ve'l-heyevân ve's-semâ ve'l-kevâkib, Dârü'l-Bilâd, Cidde, 1986, s. 204-205.

¹⁴ Câhiliye döneminde, beş kere doğuran ve beşinci yavrusu dışı olan devenin kulağı yarılp salıverilirdi. Kulağı kesilen bu hayvana bahîra denmiştir. bkz. Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâ'iki gavâmi'zi't-tenzil ve 'uyûni'l-e-kâvîl fi vücûhi't-te'vil*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd - Alî Muhammed Muavviz, Mektebetü'l-'Ubeykân, Riyad, 1998, C.II, s. 303.

¹⁵ Putlar adına serbest bırakılan deveye Sâibe denir. bkz. ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, C.II, s. 303.

¹⁶ Koyunun hem erkek hem dişi olmak üzere ikiz doğurması halinde buna vasîle denirdi. bkz. ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, C.II, s. 303.

¹⁷ On nesli dölleyen erkek deveye hâm denmiştir. bkz. ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, C.II, s. 303.

¹⁸ 5/Mâide/103.

¹⁹ Reytâ İvaz, *Binyetü'l-kaşîdeti'l-Câhiliyye- eş-şûratü's-şi'riyye ledâ İmruülkays*, Dârü'l-Âdâb, Beyrut, 1992, s. 295.

Bazı Arapların Sâmî'lerden etkilenerek boğaya taptıkları da rivayet edilmiştir. Bu anlamda boğa, yağmurun yani bereketin kaynağı olduğuna inanılırdı.²⁰ Nitekim buna Kur'an'dan da işaret vardır. Ayette şöyle buyrulur:

أَتَدْعُونَ بَعْلًا وَتَذَرُونَ أَحْسَنَ الْخَالِقِينَ. اللَّهُ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ

"En güzel yaratana, sizin de geçmişteki atalarınızın da rabbi olan Allah'ı bırakıp Baal'e mi taparsınız?"²¹

Ayette zikredilen Baal ifadesi boğa anlamına gelmektedir. Bu ifade tarihi süreç içinde anlamından koparılmış ve kendisine ibadet edilen put haline dönüştürülmüştür.²²

Arap şiirinde boğa imgesiyle beraber zikredilen hayvanlardan biri de köpektir. Köpek kötülük, saldırganlık ve zulmü temsil etmektedir. Bu avcı köpek, daima boğanın peşinde olup ömür boyu onunla yarışır. Bazen avına yakalamak için hamleler yapıp avını yaralar bazen de avı karşısında mağlup olmaya mahkûmdur.²³

Boğa imgesini gerek eski şairlerin gerekse sonraki dönem şairlerin şiirlerinde görebilmek mümkündür. Boğa sembolünü, Câhiliye dönemi şairlerinden İmruülkays, Abîd b. el-Ebras (öl. 555) , Züheyr b. Ebî Sülmâ, Evs b. Hacer (öl. 620), Meymûn b. Kays el-A'şâ ve Lebîd b. Rabîa (öl. 40/660) gibi birçok şair ile beraber özellikle bu araştırmanın da konusunu oluşturan Nâbîga ez-Zübyânî'nin şiirinde görülmektedir.²⁴ Ayrıca sonraki dönemde Zürrumme (öl. 117/735) gibi bazı şairler de bu geleneği sürdürmüşlerdir.²⁵ Buradaki imgeler yukarıda zikredilen anlamlarla paralellik arz etmektedir. Boğayı simgeleyen anlamlarla ilgili detaylı bilgiler ilerleyen bölümlerde ele alınacaktır.

3.2. Boğanın Özellikleri

Arap şiirinde boğa hem fiziksel hem de ruhsal özellikleriyle önemli bir yer tutar. Bu özellikleri zikreden şiirlerin çoğu birbirine paralel olsa da detayları ve betimlemeleri açısından birbirinden farklılık gösterir. Boğanın güçlü, cesur ve heybetli bir sembol olarak betimlenmesi, birçok şiir ve edebi eser içerisinde yer alır. Bu özelliklerin vurgulanması, şairlerin izleyicilere vermek istedikleri mesajlarla bağlantılıdır. Şiirlerde boğanın rengi, gücü, cesareti ve bazen de vahşiliği gibi unsurlar, anlatılmak istenen duygusal derinlikleri desteklemek için kullanılır. Her şair, boğayı kendi estetik anlayışına göre farklı bir şekilde betimler; bu da şiirlerin zenginliğine ve çeşitliliğine katkı sağlar.

Nâbîga ez-Zübyânî'nin şiirinde boğa hayvanının birçok özelliği verilmiştir. Bu boğa diğer genellikle çölde rastlanılanların aksine, beyaz rengiyle dikkat çeker. Sahralarda beyaz renkli boğaya rastlamak nadirdir. Bu nedenle şair, vermek istediği mesaja derinlik katmak için boğanın rengini, alışılageldik hayvanların renginden farklı tutmuştur. Boğanın rengi için "göğüs kısmı hariç beyaz" ifadesi, şiire detaylı bir görsellik sunmuştur. Ayrıca, boğanın bacaklarının deriye yapılan dövmeler şeklinde siyah benekli olduğu vurgulanmıştır. Boğanın boynuzu ise ya siyah ya da ziftle boyanmış ve oldukça

²⁰ el-Mutalabî, *Mevâkıf fi'l-edebi*, s. 86-92.

²¹ 37/Sâffât/182.

²² en-Nûti, *Şevrü'l-vaşî*, s. 28.

²³ Muhammed en-Nüveyhî, *eş-Şi'rü'l-Câhili- Menhec fi dirâse ve takvîmih*, ed-Dârü'l-Kavmiyye li't-Tabba'a ve'n-Neşr, Kahire, trs., s. 338-342; Nusrat Abdürrahmân, *eş-Şûratü'l-fenniyye fi ş-şi'ri'l-câhili 'alâ dâvi'n-naqdi'l-hadîs*, Mektebetü'l-Aksâ, Umman, 1976, s. 139.

²⁴ Ebû Ziyâd Abîd b. el-Ebras, *Dîvânu 'Abîd b. el-Ebras*, thk. Eşref Ahmed Adra, Dârü'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrut, 1994, s. 50-51; İbn Hücr el-Kindî İmruülkays, *Dîvânu İmruülkays*, thk. Abdurrahmân el-Mustâvî, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut, 2004, s. 110-111; Ebû Şüreyh Evs b. Hacer, *Dîvânu Evs b. Hacer*, Dâru Beyrût, Beyrut, 1986, s. 42-43; Lebîd b. Rabîa' el-'Âmir'i, *Dîvânu Lebîd b. Rabîa' el-'Âmir'i*, thk. Hamdû Tammâs, Dâru Sadr, Beyrut, 1999, s. 106; Sadullah Tilkitaş vd., *Arap Edebiyatında Muallakalar: İtifak Edilen Şairler*, Kitap Dünyası, İstanbul, 2024, s. 18-19.

²⁵ Ebü'l-Hâris Zürrumme Gaylân b. Ukbe Zürrumme, *Dîvânu Zürrumme*, thk. Abdurrahmân el-Mustâvî, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut-Lübân, 2006, s. 12.

sert, keskin ve parıldayan bir kılıçla benzetilmiştir. Boğa çölde yaşadığı için karnı büzülmüş, zayıf ve atiktir.²⁶

Nâbiga, boğa hayvanının fiziksel özelliklerinin yanı sıra duygusal özelliklerini de tavsif etmiştir. Boğanın ruh haline ve durumuna bağlı biçimde birbirinden farklı hatta birbirine zıt özelliklerine değinilmiştir. O, ilk etapta korku ve endişe içinde sığınacak ve barınacak yer aramıştır. Gece ona ürperti verdiği için gündüzü ipe çekmektedir. Daha sonra kurtulmak için mücadeleden başka yolunun olmadığını hisseden bu boğa savaşıma karar verir. Böylece bir anda duyguları değişmeye başlamıştır. Endişe yerini cesarete gevşeklik metanete ve korkaklık ise cesarete bırakmıştır. Hayatta kendinden başka dostu anladığında kararlılık ve bilinçle hareket etmeye başlamıştır. Öyle ki adeta çölün kralı durumuna gelmiş ve baharın en yeni ve en güzel otlarıyla beslenmiştir.²⁷

3.3. Boğanın Sembolik Anlamları

Arap şiirinde boğa, güç ve cesaretin sembolü olarak görülür ve bu özellikleri simgelemek için kullanılır. Bunun yanı sıra, endişe ve korkuyu da temsil eder. Bereket, zenginlik ve refahı sembolize etmesi de yaygındır. Nâbiga ez-Zübyânî, boğayı bir kişinin veya düşüncenin gücünü yansıtmak için kullanır; genellikle cesaret ve kahramanlık bağlamında anılır. Ayrıca boğa, fedakârlığın sembolü olarak, hedefe ulaşmaya çalışan ve mücadele eden kişileri tanımlamak için bir araçtır. Otorite ve kontrol ile de ilişkilendirilen boğa, toplumsal ve siyasal gücü ifade eder. İçsel çatışma ile güç arasındaki dengeyi gösterir ve kararsızlığı simgeleyen bir sembol olarak da değerlendirilir. Nâbiga'nın şiirinde boğa, güçlü duygular ile insanın vahşi doğası arasındaki gerginliği ifade eder. Dolayısıyla, şiirindeki karakter, bu tür çatışmaları temsil eder.²⁸

3.4. Boğa Hikâyesi ve Betimlemesi

Boğa hikâyesi, ilk dönemden itibaren var olan tipik bir hikâyedir. Câhiliye dönemi şairleri ilk tasvirlerini yapmış ve olay örgüsünü belirleyip detaylandırmışlardır. Şairlerin bireysel üsluplarına ve farklı yaklaşımlarına bağlı olarak boğa ile ilgili betimlemeler, renkler, dokular ve hareketler bir birlik içinde işlenmeye devam edilmiştir.

Şiirlerdeki boğa, bereketli meralarda müreffeh ve rahat bir yaşama sahiptir. Ancak boğa kaygılıdır, açtır, vesveselere yenik olup sıcaktan ve susuzluktan bitap düşmüştür. Rengi çoğunlukla beyaz olup yıldıza ve kılıca benzetilmiştir.²⁹

Boğanın hikâyesi bir kış gecesi başlar; fırtınalı ve dondurucu bir havada boğa çölü yalnız başına dolaşırken tehlikelerle karşı karşıya kalır. Gece olup soğuk şiddetlenip rüzgâr estiğinde gökyüzü bulutlarla kaplanır. Boğa, artâ denilen bir ağacın köküne sığınarak başına gelen felaketlerden korunmaya çalışır. Burada toprağı kazar ve orada saklanmaya çalışır. Geceyi korku ve felaket endişesiyle geçirir. Sabaha yaklaşır güneş doğmaya yüz tutarken, boğa yuvasını terk eder ve sıcaklık arayışıyla güneşin ışınları altında biraz yiyecek bulmak için yola çıkar. Fakat yeni bir felaket ve gerçek bir tehlike -avcı ve onun vahşi eğitilmiş köpekleri- hızla yaklaşmaya başlar. Avcılık konusunda deneyimli olan avcı ve köpeği, sabahın avlanmak için en iyi zaman olduğunu anlar. Zira geceyi yorgunluk ve bitkinlik içinde geçiren boğanın, avcı ve köpeklerinin işini kolaylaştıracaktır. Boğa, tehlikenin yaklaşmakta olduğunu

²⁶ en-Nâbiga ez-Zübyânî, *Dîvânu en-Nâbiga ez-Zübyânî*, 1416, s. 9; Ebû Ümâme Ziyâd b. Muâviye en-Nâbiga ez-Zübyânî, thk. *Dîvânu en-Nâbiga ez-Zübyânî*, Kerem el-Bustânî, Dâru Sadr- Dâru Beyrût, Beyrut, 1963, s. 30; Ebû Ümâme Ziyâd b. Muâviye en-Nâbiga ez-Zübyânî, *Dîvânu en-Nâbiga ez-Zübyânî*, thk. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhîm, Dârü'l-Ma'ârif, Kahire, 2009, s. 202.

²⁷ en-Nâbiga ez-Zübyânî, *Dîvânu en-Nâbiga ez-Zübyânî*, 1416, s. 22-24; en-Nâbiga ez-Zübyânî, *Dîvânu en-Nâbiga ez-Zübyânî*, 2009, s. 203; en-Nâbiga ez-Zübyânî, *Dîvânu en-Nâbiga ez-Zübyânî*, 1963, s. 51-54.

²⁸ en-Nâbiga ez-Zübyânî, *Dîvânu en-Nâbiga ez-Zübyânî*, 1416, s. 22-24; en-Nâbiga ez-Zübyânî, *Dîvânu en-Nâbiga ez-Zübyânî*, 1963, s. 203; en-Nâbiga ez-Zübyânî, *Dîvânu en-Nâbiga ez-Zübyânî*, 1963, s. 51-54.

²⁹ el-Karîû, *es-Serdü'l-kışaşî*, s. 30-31; en-Nütî, *Şevrî'l-vaşî*, s. 19-21.

hissedince bulunduğu yeri terk ederek bu tehditten kaçmaya çalışır. Ama köpekler hemen etrafını sarar. İşte o an, boğanın içindeki gurur uyanır, onurunu korumak için köpeklere karşı amansız bir mücadeleye girer. Boğa, mızrak gibi sağlam boynuzlarıyla savaşa başlar ve çatışma yoğunlaşır. Kanlı bir mücadelenin ardından etraf sakinleşir ve boğa kanlar içinde yatan köpeklerin arasından çıkmayı başarır.³⁰

Ünlü dilbilimci Câhiz (öl. 255/869) Arap şairlerinde geçen boğa tasviriyle ilgili şunları aktarır: “Şairlerin şiirlerinde geçen boğa, çoğu zaman zaferle ayrılrsa da bazen yenilen taraftır. Özellikle hikâye mersiye türünden ise sahne hüznü ve acıyla bitmiş ve kazanan taraf köpek ve sahibi olmuştur.” Fakat hikâye methiye türünden olursa öykü genellikle boğanın zaferiyle sonuçlanmıştır. Hikâyelerin detayları genellikle şair tarafından şekillendirilmiştir, bu nedenle her hikâye birbirinin aynısı değildir. Boğa, bazen köpekleri yaralarken, bazen de öldürebilir veya kendisi yaralanabilir. Bu hikâyenin tüm ayrıntılarını Nâbîga ez-Zübânî'nin şiirlerinde bulmak mümkündür.

3.5. İlk Dönem Şairlerinde Boğa betimlemesi ve Hikâyesi

Boğa betimlemesi ve hikâyeciliği, Câhiliye döneminin meşhur birçok şairin şiirinde görülmektedir. İmruülkays şiirlerinde boğa hikâyesini farklı yönleriyle ele almıştır. Şair, Mâviyye adlı sevgilisine hitap ederken bunu dile getirmiştir. Ona olan özlemini dile getirdikten sonra asıl hikâyeye başlamıştır. Bunu şu ifadelerle dile getirmiştir:

أَمْ الصَّرْمَ تَخْتَارِينَ بِالْوَصْلِ نَيْئَسِ أَمْأَوِيَّ هَلْ لِي عِنْدَكُمْ مِنْ مُعَرَّسِ
مِنَ الشَّلَكِ ذِي الْمَخْلُوجَةِ الْمُتَلَيِّسِ أَيْبِي لَنَا أَنَّ الصَّرِيمَةَ رَاحَةٌ
بِشُرْبَةِ أَوْ طَاوٍ بِعِرْنَانَ مُوجِسِ كَأَنِّي وَرَحْلِي فَوْقَ أَحْقَبَ قَارِحِ

Ey Mâviyye! Yanınızda ikamet edip dinlenebileceğim yeriniz var mıdır? Yoksa terk etmeyi mi seçiyorsun ve böylece buluşmaktan ümidimizi kesiyoruz?

Bize bunu açıkla! Zira terk etmek, endişe ve karmaşadan uzaklaşmaktır. (Hâlbuki bendeki endişe ve kafa karışıklığı devam etmektedir.)

Ben ve devemin semeri, Şurbe'de keskin dişleri olan vahşi eşeklerin veya İrnâne'de karnı büzülmüş endişeli boğanın üstünde yolculuk yapan kimsenin durumu gibidir.³¹

İmruülkays bu dizelerinde sevgilisini andıktan onunla arasındaki durumu bir hikâyeye anlatmaktadır. Şair bu dizelerinde maruz kaldığı durumunu kaygı verici olduğunu belirtmekte ve vuslatı uzak görmektedir. Bu endişeli durumu kaygı duyan boğanın haline benzetmiştir. Daha sonra boğa betimlemesine geçmiş ve onu tasvir etmiştir. Şair takip eden dizelerinde, boğanın mücadelesine yer vermemiş aksine onun mağlubiyetine atıfta bulunmuştur.

³⁰ el-Karîfî, *es-Serdü'l-kışaşî*, s. 30-32; en-Nûtî, *Şevrü'l-vaşî*, s. 19-23.

³¹ İbn Hücr el-Kindî İmruülkays, *Dîvânu İmriülkays- Rivâyetü'l-Aşma'i min nüshati'l-A'lem-*, Dârü'l-Ma'ârif, y.y, trs., s. 102; İbn Hücr el-Kindî İmruülkays, *Şerhu dîvâni İmriülkays*, thk. Hasan es-Sendübî - Üsâme Salâhuddîn Müneymene, Dâru İhyâi'l-'Ulûm, Beyrut, 1990, s. 136; İmruülkays, *Dîvânu İmriülkays*, 2004, s. 110; İbn Hücr el-Kindî İmruülkays, *Dîvânu İmriülkays*, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhîm, Dârü'l-Ma'ârif, Kuveyt, 2009, s. 101.

İmruülkays başka bir şiirinde, boğanın avcı köpeklerle olan mücadelesine de değinmiştir. Burada ise hikâye tam tersi devam etmektedir. Hikâyenin asıl kahramanı boğa olup mücadelenin sonunda zafer onun olmuştur.³²

Boğa hikâyesine değinen ilk dönem şairlerden biri de Züheyr b. Ebî Sülmâ'dır. Züheyr'in boğa hikâyesine deneyimini ve kendine özgü sanatsal özellikler katmıştır. O da İmruülkays gibi boğa hikâyesini farklı biçimlerde geleneksel hikâye üslubuyla detaylandırmaktadır. Boğayı betimledikten sonra olayın sahnelendiği ortamı resmetmiştir. Boğa, bir ağacın himayesine sığınmış ve kendine bir yer kazmaya çalıştığı sırada, kazdığı yerin çökmesi üzerine yeniden kazmaya başladığını şöyle dile getirir:

قَبَاتٍ مُعْتَصِمًا مِنْ قَرِّهَا لَثِقًا رَشَّ السَّحَابِ عَلَيْهِ الْمَاءَ فَاطْرَقًا
يُمْرِي بِأُطْلَافِهِ حَتَّى إِذَا بَلَغَتْ يَبْسُ الْكُتَيْبِ نَدَاعَى التُّرْبِ فَانْحَرَقًا

(Boğa) Havanın soğukluğundan dolayı geceyi (bir ağacın köküne sığınarak) geçirdi. Yağmur onu ıslattı ve sırlıslam oldu.

Toynaklarıyla yeri kazıdı. Kuru toprağa ulaşınca toprak aşınıp üzerine çöktü.³³

Züheyr'in bu mısralarında, boğa var gücüyle mücadele etmekte fakat tüm hikâye aleyhine işlemektedir. Onun gösterdiği tüm gayretleri beyhudedir. Çünkü duyguları aklını esir almıştır. Nemli ve ıslak toprağı kazımış ve kendine bir yol bulduğunu zannederken kuru toprağa ulaşınca çabası boşuna gitmiştir. Şair, farklı şiirlerinde bu hikâyeyi avcı köpeklerinin olduğu sahneyle ele almıştır. Boğa, sakin bir hayat sürdürürken köpeklerle karşılaşır ve bu durum onun hayatını altüst eder.

Boğa hikâyesini şiirinde işleyen isimlerden bir diğeri de Meymûn b. Kays el-A'sâ'dır. Bu hikâyeye onun birçok şiirinde rastlamak mümkündür. Bu kapsamda, Câhiliye dönemi şairleri arasında boğa hikâyesini en çok dile getirenlerden biridir. A'sâ, Arap Yarımadası'nın bir ucundan diğere sayısız seyahatler ve yolculuklar yapmıştır. Bu yolculuklarda hayat ve doğayla tek başına mücadele etmiş, bölgeleri ve ıssız çölleri kat etmiştir. Dönemin geleneksel teması haline gelen boğa hikâyesini şiirlerine yansıtmıştır. Diğer şairlerde boğa, ertesi gün şafak vakti savaşa girmek için gecesini "artâ" denilen ağacın altında geçirirken A'sâ'nın boğası geceyi uyanık kalarak endişe ve acılar içinde geçirmektedir. Bu durumu şu ifadelerle dile getirmektedir:

لَمْ يَنْمَ لَيْلَةَ التَّمَامِ لِكَيْ يُصْنَ بِحَ حَتَّى أَضَاءَهُ الْإِشْرَاقُ
سَاهِمَ الْوَجْهِ مِنْ حَبِيلَةَ أَوْ لِحْ يَانَ أَفْنَى ضِرَاءَهُ الْإِطْلَاقُ
وَتَعَادَى عَنْهُ النَّهَارَ ثَوَارِي هَ عَرَاضُ الرَّمَالِ وَالذَّرْدَاقُ

³² İmruülkays, *Dîvânu İmruülkays*, s. 307.

³³ Ahmed b. Yahyâ Ebül-Abbâs eş-Şeybânî, *Şerhu Dîvânu Züheyr b. Ebî Sülmâ*, Dârü'l-Kutübi'l-Mısriyye, Kahire, 1363, s. 46; Züheyr, *Dîvânu Züheyr*, s. 75.

وَتَلْتَهُ غُضْفٌ طَوَارِدٌ كَالنَّ ل مَعَارِيثُ هُمُؤَنَّ اللَّحَاقُ

Boğa, Şafak doğana dek bütün gece uyumadı.

Cedîle veya Lihyân'dan³⁴ asık suratlı bir avcı av köpeğini salıverdi.

(Avcı köpeği) Gündüz ise boğadan uzaklaştı. (Boğa saldırdığında ise bu köpekler) Geniş ve kümelenmiş kum yığınlarının içine saklanıyor.

Kulakları hurma misali sarkmış avcı köpekleri boğayı takip edip kovalıyor. Tek derterleri onu yakalamaktı, üstelik açlık da onları dürtüyordu.³⁵

A'şa, boğayı ve hikâyesini trajedi bir biçimde ele almaktadır. O, ne gece ne de gündüz rahattadır. Gece, uykusuz gündüz ise köpeklerin kovalamacasına maruz kalmaktadır. Şair, kararsız ve endişeli ruh halini boğanın düştüğü duruma benzeterek tasvir etmiştir. Şair, kavminden ayrı yaşanın verdiği ıstırabını bu mısralarıyla tasvir etmiştir.

3.6. Nâbiga ez-Zübyânî'nin Şiirinde Boğa Betimlemesi ve Hikâyesi

Boğa hikâyesi, Nâbiga ez-Zübyânî'de geleneksel çerçevesi içinde sanatsal olgunluğunun zirvesindedir. Boğa hikâyesi, onun şiirlerinde mücadelenin ve çatışmanın bir simgesidir. Şiirlerine bakıldığında onun en fazla psikolojik çatışmalara maruz kalan şairlerden biri olduğu görülmektedir. Çünkü onun mücadele içinde olduğu kişi Hîre kralı Nu'mân b. Münzir'dir. Öyleyse bu hikâyenin en farklı versiyonlarının onda olması yadsınamaz. Nâbiga'nın boğa hikâyesi, genel çerçevesinde diğer şairlerin hikâyeleriyle benzerlik gösterse de, şair bu hikâyede detaylara olan anlatımıyla ve şiirindeki birçok sanatsal içeriğiyle öne çıkar. Nitekim Nâbiga bunu farklı biçimlerde ve imgelerle muhataba sunmuştur.

Nâbigâ'nın divanında, boğa betimlemesi ve hikâyesi üç farklı şiirindeki mısralarında yer almaktadır. Birincisi "Dal" harfiyle kafiyelenen kasidesinde, ikincisi "Râ" harfiyle kafiyelenen kasidesinde üçüncüsü ise "Mim" ile kafiyelenen kasidesidir ki buradaki hikâye ve betimleme diğer iki şiirine göre nispeten daha kısa bir biçimde ele alınmıştır.

Nâbiga'nın boğayı betimlemesi ilk olarak dalliye'sinde³⁶ karşımıza çıkar. Bu şiir, Nâbiga'nın Nu'mân b. Münzir'i övdüğü ve aralarındaki yanlış anlaşılardan dolayı ondan özür dilediği eseridir. Şiirinin başında Meyye adlı sevgilisinden ve ona olan özleminden bahseder. Meyye'nin terk ettiği diyarların kalıntıları üzerinde dururken hüznün hâkimdir. Bu durum şairin Nu'mân ile ilişkisini andırıyor. Çünkü aralarındaki dargınlık uzun sürmüştür. Boğa hikâyesi ise sonraki satırlarında deve hakkında konuşurken karşımıza çıkar. Her iki hayvanı ayrıntılı ele almış daha sonra ise boğa tasvirine geçiş yapmıştır. Şair bunu şu ifadelerle dile getirmektedir:

يا دَارَ مَيَّةَ بِالْعُلَيَاءِ فَالسَّنْدِ أَقْوَتُ وَطَالَ عَلَيْهَا سَالِفُ الْأَبْدِ

وَقَفْتُ فِيهَا أَصْيَالًا أَسْأَلُهَا عَيْتُ جَوَابًا وَمَا بِالرَّبْعِ مِنْ أَحَدِ

³⁴ Cedîle ve Lihyân birer kabile isimleridir.

³⁵ Ebû Basîr Meymûn b. Kays el-A'sâ, *Dîvânü'l-A'sâ el-Kebîr Meymûn b. Cendel*, thk. Muhammed İbrâhîm Muhammed er-Rıdvânî, Vizâretü's-Sekafe ve'l-Fünun ve't-Türâs, Dûha-Katar, 2010, s. 57; el-A'sâ, *Dîvânü'l-A'sâ el-Kebîr Meymûn b. Kays*, s. 212-213.

³⁶ Dal harfi ile kafiyelenen kasidesi.

إِلَّا الْأَوَارِيَّ لِأَيَّا مَا أُبَيِّنُهَا وَالنُّؤَى كَالْحَوْضِ بِالْمُظْلَمَةِ الْجَدِّ

Ey Meyye'nin Alya³⁷ ve Sened'teki³⁸ ıpıssız kalan evi. Üzerinden uzun yıllar geçti.

Orada biraz durup bekledim; Bu diyarlara soru soruyorum fakat cevap veren yok. Evde hiç kimse yok.

Sadece atın bağlandığı kazıkları zar zor seçebiliyorum. Ve de (göçenlerin ardından) ancak sert ve çorak havuz gibi (su girmesin diye evin veya otağın etrafına kazılan) çukurları seçebiliyorum.³⁹

Nâbiga şiirinde, psikolojik durumunu ve hüznünü anlatmak adına aynı anda birçok sığaya geçiş yapmıştır. Sevgilisini karşısına alıp seslenirken birden uzayıp gitmiş yıllara gaip sığasıyla hitap etmiştir. Daha sonra aslında sahnenin kahramanı ve orada sadece var olan kendisini yani benliğini tasvir etmiştir. Şair daha sonra yolculuk yaptığı devesini betimlemiş ve asıl sahneyi yani boğa hikâyesini canlandırmak adına aşağıdaki ifadeleri dile getirmiştir:⁴⁰

يَوْمَ الْجَلِيلِ عَلَى مُسْتَأْنِسٍ وَجَدَ	كَأَنَّ رَحْلِي وَقَدْ زَالَ النَّهَارُ بِنَا
طَاوِي الْمُصَيِّرِ كَسَيْفِ الصَّيْقَلِ الْفَرْدِ	مِنْ وَحْشٍ وَجَرَّةٍ مَوْشِيٍّ أَكَارِعُهُ
تُرْجِي الشَّمَالَ عَلَيْهِ جَامِدَ الْبَرْدِ	سَرَتْ عَلَيْهِ مِنَ الْجُوزَاءِ سَارِيَّةٌ
طَوَّعَ الشَّوَامِتِ مِنْ خَوْفٍ وَمِنْ صَرْدِ	فَارْتَاعَ مِنْ صَوْتِ كَلَابٍ قَبَاتَ لَهُ
صَمْعِ الْكُغُوبِ بَرِيئَاتٍ مِنَ الْحَرْدِ	قَبِيَّهِنَّ عَلَيْهِ وَاسْتَمَرَ بِهِ
طَعَنَ الْمُعَارِكِ عِنْدَ الْمُحْجَرِ النَّجْدِ	وَكَانَ ضُمْرَانُ مِنْهُ حَيْثُ يُوزَعُهُ
طَعَنَ الْمُبَيْطِرِ إِذْ يَشْفِي مِنَ الْعَصْدِ	شَكَكَ الْفَرِيصَةَ بِالْمِدْرَى فَأَنْقَذَهَا

³⁷ Bir mekân ismidir.

³⁸ Bir mekân ismidir.

³⁹ en-Nâbiga ez-Zübyânî, *Dîvânu en-Nâbiga ez-Zübyânî*, 1416, s. 9; en-Nâbiga ez-Zübyânî, *Dîvânu en-Nâbiga ez-Zübyânî*, 2009, s. 14-15; en-Nâbiga ez-Zübyânî, *Dîvânu en-Nâbiga ez-Zübyânî*, 1963, s. 30.

⁴⁰ Nâbiga, hayatının büyük bir bölümünü Sâsânîler'e bağlı Hîre ve Bizans'a bağlı Gassânî saraylarında geçirmiştir. Hîre kralı Nu'mân b. Münzir'in yanında rahat bir yaşam sürdürürken bozguncuların iftirasına uğrayarak araları açılmıştır. O da Şam'a giderek Gâssanî kralına sığınmıştır. Burada da aynı şekilde kralın iltifatına nail olmuştur. Gâssanî kralının vefatı üzerine tekrar Hîre'ye dönerek Nu'mân b. Münzir'den af dilemiş ve tekrar eski günlerine kavuşmuştur. Nâbiga bu ara dönemde yaşadığı endişe ve korkuyu bu ve benzeri şiirlerinde kaleme almıştır. bkz. Şevkî Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî - el-'Aşrû'l-Câhilî-*, Dârü'l-Ma'ârif, Mısır, 1965, s. 266-299; Tülücü, Süleyman "Nâbiga ez-Zübyânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi TDV Yayınları*, İstanbul, 2006, C.XXXII, s. 262-263; Ahmed Hasan ez-Zeyyât, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, Dâru Nahda, Kahire, trs., s. 49-51.

كَأَنَّهُ خَارِجًا مِنْ جَنْبِ صَفْحَتِهِ سَقُودُ شَرِبِ نَسُوهُ عِنْدَ مُقْتَادِ
فَظَلَّ يَعْجُمُ أَعْلَى الرَّوْقِ مُنْقَبِضًا فِي حَالِكِ اللَّوْنِ صَدَقِ غَيْرِ ذِي أَوْدِ
لَمَّا رَأَى وَاشِيقُ إِفْعَاصِ صَاحِبِهِ وَلَا سَبِيلَ إِلَى عَقْلِي وَلَا قَوْدِ
قَالَتْ لَهُ النَّفْسُ إِنِّي لَا أَرَى طَمَعًا وَإِنَّ مَوْلَاكَ لَمْ يَسْلَمْ وَلَمْ يَصِدِ

Sanki gündüz yarılanıp Celil'ye⁴¹vardığımızda, devemin üzerindeki semer, evcil ve yalnız bir boğanın sırtındaymış gibiydi.

Bu boğa, bacakları siyah benekli ve (zayıfluktan) karnı (bağırsakları) büzülmüş Vecra çölünün vahşi hayvanıdır. Bu boğa adeta eşi benzeri olmayan keskin ve parıldayan kılıç gibidir.

İkizler burcundan geceleyin bir bulut geliverdi. Kuzey (den gelen bulutlar) üzerine dondurucu yağmurlar (veya dolu) yağdırıyor.

(Boğa, avcı köpekleriyle ava çıkan) avcının sesinden ürktü ve geceyi korku ve soğukta rezil rüsva⁴² bir şekilde (kötü bir halde) geçirdi.

Avcı, köpeklerini boğa üzerine salıverdi. Topuklarındaki cesaret boğayı ayakta tutmaya devam ediyordu. Eklemlerinde bir gevşeme yoktu.

Dumrân,⁴³ sahibinin emrinde boğaya saldırıyordu. Sığınaktayken, cesaret dolu öldürücü darbesiyle (ısırtığıyla) saldırıyordu.⁴⁴

Hayvanı acıdan kurtaran veterinerin neşter darbesi gibi boğa da, boynuzunu köpeğin göğsüne geçirdi ve onu öldürdü.

Sanki boğanın boynuzu, köpeğin bir tarafından girip diğer tarafından çıkmış, boğanın boynuzu, ateş başında içki içen kimselerin unuttuğu mangal şişleri gibidir (onu paramparça haline getirmiştir).

Köpek, duyduğu acıdan dolayı boğanın eğilip bükülmeyen sert ve simsiyah boynuzunun tepesini ısırıyor.

Vâşık,⁴⁵ yanındaki köpeğin (Dumrân'ın) ani ölümünü görünce, diyete veya kisas ödemenin bir mümkün olmadığını anladı.

Köpek (boğayı yeneceğinden ümidini kesince) kendi kendine şöyle dedi: Arkadaşın (diğer köpek veya sahibi) boğayı teslim almamışken ve onu avlayamamışken, Ben (kendim için) hiçbir açgözlülük görmüyorum.⁴⁶

⁴¹ Bir mekân ismidir.

⁴² Veya ayakta geçirdi anlamındadır.

⁴³ Avcı köpeğin ismidir.

⁴⁴ Saldıranın köpek veya boğa olması muhtemeldir.

⁴⁵ Avcı köpeklerden bir diğerinin ismidir.

⁴⁶ en-Nâbîga ez-Zübyânî, *Dîvânu en-Nâbîga ez-Zübyânî*, 1416, s. 10-12; en-Nâbîga ez-Zübyânî, *Dîvânu en-Nâbîga ez-Zübyânî*, 2009, s. 17-20; en-Nâbîga ez-Zübyânî, *Dîvânu en-Nâbîga ez-Zübyânî*, 1963, s. 31-33.

Şair şiirinde, boğanın özelliklerine ve onunla ilgili ayrıntılara değinmiştir. O, Vecra çölünün vahşi hayvanı, bacakları benekli ve ustaca işlenmiş bir kılıç gibi ince bir yapıya sahiptir. Boğa, Celile bölgesine ulaşmadan önce, kuvvetli bir bulut tarafından yoğun bir yağmura ve doluya maruz kalmıştır. Şair boğayı nitelediği bu vasıflarla, onun durumunu ve çektiği sıkıntıları ifade etmek istemiştir. Boğa, insanlardan korktuğu ve onlardan uzak olduğu için yalnız bir şekilde evcilleştirilmiştir. Şair bu niteliklemlerle kendi durumunu anlatmak istemiştir. Çünkü O da Nu'mân'dan kaçmaktadır. Onun bu kaçıışı onu öyle bir korku ve endişeye sevk etmiştir ki karşılaştığı kişi hakkında tedirgin olmuştur. Boğa, çölde yaşamakta ve bu sebeple genel de susuz kalmaktadır. Bu yüzden karınları susuzluktan büzüşmüştür. Aynı şekilde, kendisi Hîre kralından ayrı kaldığı için kendisi ile ilgili endişe duymakta ve güvenlikten yoksun hissetmektedir.

Şair boğa için zayıf, güçsüz ve korku durumunu ifade ettikten sonra bunun tam zıttı anlamında ifadeler kullanarak farklı bir sahneye geçiş yapmıştır. Boğayı eşi benzeri olmayan ve parıldayan kılıca benzetmiştir. Kılıç, gücü ve üstünlüğü temsil etmektedir. Bu güç, boğaya kaçma imkânı verse de ondaki izzet ve şeref onu mücadeleden yıldırmanmıştır. Aynı şekilde şairin boğanın yaşadığı vatanına değinerek onu yüceltmıştır. Vatanının açık bir biçimde zikredilmesi onun için bir gurur ve övünç kaynağıdır. Şair burada zayıflık ve güç arasında bir denge oluşturmaya çalışmıştır. Çünkü boğa evcilleşmiş ve yalnız olsa bile kendisinden kötülüğü uzaklaştırabilen bir yapıya sahiptir. Aynı şekilde şair kraldan korksa da tekrar onun gözüne girecek güce ve kararlılığa sahiptir.⁴⁷

Boğa, birçok felaketle karşı karşıyadır. İlk etapta yağmurun habercisi olan bir bulut belirdi ve kuzey rüzgârları tarafından yağmurun aksine dolu taneleri şeklinde boğanın üzerine itildi. Sanki tek amacı boğayı ezmek ve yok etmektir. Burada şairin Orion takımı yıldızı olan ikizler burcu tabiri ise büyük bir avcıyı temsil ettiği şeklinde ifade edilmiştir.⁴⁸

Nâbiga'nın boğa hikâyesine avcı köpeklerini ve sahibini dâhil etmesi ve onları betimlemesi anlatıyı geniş bir alana yaymıştır. Bunu ardışık hikâyeler şeklinde de değerlendirmek mümkündür. Şairin diğer şiirlerinde de görülen bu durumun şairin, hikâyeleri tam bir özgürlük ve büyük bir bilinçle ele aldığına kanıttır.⁴⁹

Boğa, felaketlerle mücadeleye devam etmektedir. Yağmurdan ve doludan korunmak için bir ağacın köküne sığınıyor ve altında bir delik kazıyor. Güneş doğunca dışarı çıkıp ısınmak isteyince bu sefer pusuda bekleyen köpeklerin saldırısına maruz kalıyor. Avcı, köpeklere emir veriyor ve onlar da bunu yerine getirmeye çalışıyorlar. Boğayı her taraftan çevreleyip ona saldırıyorlar. Boğanın fiili mücadelesi başlamış olup en önde gelen avcı köpeklerinden Dumrân ile çatışmaya başlıyor. Boğa onu keskin boynuz darbeleriyle yere sermiş ve öldürmüştür. Bu ölüm o kadar ani ve ustaca gerçekleşmiştir ki şair boğanın ölümcül darbesini, acı çeken hayvanın acısını dindirmek için veterinerin ustaca kullandığı neşter darbesine benzetmiştir. Şair bu boğada kendini görmüştür. Kendisine saldıran ve huzursuz eden kimseleri usta bir biçimde susturmuş ve geciken adaleti yerine getirdiğini ima etmiştir. Şair, boğanın köpeğe saplanan boynuzunu ete saplanan şişlere benzeterek boğanın gücüne işaret etmiştir. Şairin unutulmuş şişler ifadesi, gerek Gassânî gerekse Hîre krallarının yanında şeref sahibiyken bir tarafa atılıp unutulmaya yüz tuttuğuna imada bulunmuştur. Avcı Nu'mân'ı, köpekler bozgunculuk yapanları ve boğa ise Nâbiga'yı sembolize etmektedir.⁵⁰

Şair boğa hikâyesiyle, hayat ve ölüm arasındaki hayati aşamayı anlatmak istemektedir. Tüm gücünü ve çabasını hayatta kalmak için harcamaktadır. Bu durum, hayatta kalma mücadelesinde

⁴⁷ en-Nütî, *Şevrü'l-vaşî*, s. 19-23; Bulkuaybât, "*et-Taşvîrü'l-fenni*", s. 395-399.

⁴⁸ en-Nüveyhî, *eş-Şi'ri'l-Câhili*, s. 739.

⁴⁹ Bulkuaybât, "*et-Taşvîrü'l-fenni*", s. 396.

⁵⁰ en-Nütî, *Şevrü'l-vaşî*, s. 58; Enes el-Kahvecî vd., *Arap Edebiyatına Giriş*, Kitap Dünyası, İstanbul, 2023, s. 56.

içgüdüsel gücün zirvesi olarak tanımlanabilir. Şair burada, çatışmanın ve yaşamın temel ilkelerini canlandırmaktadır. Ayrıca mücadelenin hayatın vazgeçilmez bir parçası olduğu ifade edilmektedir.

Avcı köpeği Dumrân'ın öldürülmesi trajik biçimde işlenmiştir. Onun göğsüne saplanan boynuz darbeleri ve acı çekerek öldürülmesi ona acınması gerektiği duygusunu vermektedir. Fakat diğer taraftan zalim ve saldırgan olan birine acınmaması gerektiğini, aslında onları kötü akıbetin beklediği hissini de vermektedir.

Sahne sonlanırken hayatta kalan diğer avcı köpeği Vâşık gereken dersi almıştır. Kaybedecek bir şeyi olmayan bu vahşi boğayla baş edemeyeceğini anlamış ve arkadaşının başına gelen hazin ölümü tatmaktan vazgeçip saldırganlığına son vermek için derin bir muhasebeye girmiştir. Şair bu mısralarıyla haset edenlerin sonunun geldiğini ve buna cesaret etmek isteyenlerin tekrar düşünmesi gerektiğini ima etmek istemiştir.

Nâbîga ez-Zübyânî boğa hikâyesini, râiyye⁵¹adlı bir diğer şiirinde de ele almıştır. Önceki kasidesinde olduğu gibi bunda da ilk olarak sevgilinin terk ettiği diyarlar üzerinde durmuş geçmişe ve beraber yaşadıkları kimselerle geçirdiği güzel günlere özlem duymuştur. Kasidesine şu ifadelerle başlamaktadır:

عُوجُوا فَحَيُّوا لِنُعْمٍ يَمْنَةَ الدَّارِ مَاذَا تُحْيُونَ مِنْ نُؤْيٍ وَأَحْجَارِ
أَفْقَى وَأَفْقَرَ مِنْ نُعْمٍ وَعَيْرِهِ هُوَجُ الرِّيَّاحِ بِهَابِي التُّرْبِ مَوَّارِ
وَقَفْتُ فِيهَا سِرَّةَ الْيَوْمِ أَسْأَلُهَا عَنْ آلِ نُعْمٍ أُمُونًا عَبْرَ أَسْفَارِ

Kalkın ve Nu'm'un geride bıraktığı harabeleri selamlayın! Yoksa geride kalan, evleri su basmasın diye evlerin etrafına kazılan çukurları ve taşları mı selamlıyorsunuz?

Nu'm'un gidişinin ardından bu yerler ıssızlaştı ve harabeye döndü. Esen sert rüzgârlar toprağı sürükleyerek bu diyarları değiştirdi (tanınmaz hale getirdi).

*Gün ortasında yıkıntıların başında durdum ve onlara Nu'm'un ailesini, devesini ve üzerinde yolculuğunun nasıl geçtiğini sordum.*⁵²

Şair, ilk etapta sevgilisini ve geçmişte yaşadığı anılarını zikrederek şiirine başlamıştır. Ona olan iştihakını yaklaşık yirmi üç beyit gibi uzun bir girişle şiir mukaddimesini oluşturmuştur. Devam eden beyitlerinde devesini betimledikten sonra asıl konusu ve anlatmak istediğini boğa hikâyesiyle ifade etmiştir. Hikâyeye şu ifadelerle giriş yapmıştır:

كَأَمَّا الرَّحْلُ مِنْهَا فَوْقَ ذِي جُدِّ دَبَّ الرِّيَادِ إِلَى الْأَشْبَاحِ نَطَّارِ
مُطَرَّدٌ أَفْرَدْتُ عَنْهُ حَلَابِلُهُ مِنْ وَحْشٍ وَجَرَّةٍ أَوْ مِنْ وَحْشٍ ذِي قَارِ

⁵¹ Râ harfi ile kafiyelenen kasidesi.

⁵² en-Nâbîga ez-Zübyânî, *Dîvânu en-Nâbîga ez-Zübyânî*, 1416, s. 18; en-Nâbîga ez-Zübyânî, *Dîvânu en-Nâbîga ez-Zübyânî*, 2009, s. 202; en-Nâbîga ez-Zübyânî, *Dîvânu en-Nâbîga ez-Zübyânî*, 1963, s. 48.

مُجَرَّسٌ وَحَدُّ جَابٍ أَطَاعَ لَهُ
نَبَاتٌ غَيْثٍ مِنَ الْوَسْمِيِّ مَبْكَارِ
سَرَاتُهُ مَا خَلَا لَبَانَهُ لَهَقُ
وَفِي الْفَوَائِمِ مِثْلُ الْوَشْمِ بِالْقَارِ
بَاتَتْ لَهُ لَيْلَةٌ شَهْبَاءُ تَسْفَعُهُ
بِحَاصِبِ ذَاتِ إِشْعَانٍ وَأَمْطَارِ
وَبَاتَ ضَيْفًا لِأَرْطَاةٍ وَالْجَاهِ
مَعَ الظَّلَامِ إِلَيْهَا وَابِلٌ سَارِ
حَتَّى إِذَا مَا انْجَلَّتْ ظِلْمَاءُ لَيْلَتِهِ
وَأَسْفَرَ الصُّبْحُ عَنْهُ أَيَّ إِسْفَارِ
أَهْوَى لَهُ قَانِصٌ يَسْعَى بِأَكْلِيهِ
عَارِي الْأَشَاجِعِ مِنْ قُنَاصِ أَنْمَارِ
مُخَالَفِ الصَّيِّدِ هَبَّاشٌ لَهُ لَحْمٌ
مَا إِنْ عَلَيْهِ تِيَابٌ غَيْرُ أَطْمَارِ
يَسْعَى بِغُضْفٍ بَرَاهَا فَهِيَ طَاوِيَةٌ
طُولُ اِزْتِحَالِ بِهَا مِنْهُ وَتَسْيَارِ
حَتَّى إِذَا التَّوْرُ بَعْدَ النَّفْرِ أَمَكْنَهُ
أَسْلَى وَأَرْسَلَ غُضْفًا كُلَّهَا ضَارِ
فَكَرَّرَ مَحْمِيَّةً مِنْ أَنْ يَفِرَّ كَمَا
كَرَّ الْمُحَامِي حِفَاطًا خَشِيَّةَ الْعَارِ
فَشَكَ بِالرُّوقِ مِنْهُ صَدْرًا أَوْلَاهَا
شَكُّ الْمُشَاعِبِ أَعْشَارًا بِأَعْشَارِ
ثُمَّ إِنَّتَى بَعْدُ لِلثَّانِي فَافْقَصَدَهُ
بِذَاتِ ثَعْرٍ بَعِيدِ الْقَعْرِ نَعَارِ
وَأُنْبِتَ الثَّلَاثِ الْبَاقِي بِنَافِذَةٍ
مِنْ بَاسِلِ عَالِمِ بِالطَّعْنِ كَرَّارِ
وَوَظَلَّ فِي سَبْعَةٍ مِنْهَا لِحْفَنَ بِهِ
يَكُرُّ بِالرُّوقِ فِيهَا كَرَّ إِسْوَارِ
حَتَّى إِذَا مَا قَضَى مِنْهَا لُبَانَتَهُ
وَعَادَ فِيهَا بِإِقْبَالِ وَإِدْبَارِ

Sanki deve üzerindeki semer, hayalet görüp de yerinde durmayan ve sürekli gezen boğanın üzerinde gibidir.

Bu boğanın eşleri kendisini terk etmiş ve gidecek bir yeri yoktur. O, Vecrâ⁵³ veya Zikâr⁵⁴ çölünün vahşi hayvanıdır.

Endişeli, tek başına yaşıyor ve güçlüdür. İlk yağmurun bitirdiği bitkileri o yiyor (İstedğini yiyip içmektedir).

Boğanın göğsü hariç sırtı beyazdır. Ayakları ziftle dövülenmiş gibidir (siyah beneklidir).

O, rüzgârın çakıl taşlarını havaya kaldırdığı, yaprakların uçtuğu ve yağmurların yağdığı Şehbâ gecesinde (soğuk rüzgârın estiği gecede) geceledi.

Karanlık olunca artâ ağacına sığındı ve onda misafir kaldı. Sağanak yağmurun altında geceledi.

Bu durum, gecenin karanlığı açılıp sabah aydınlanana kadar devam etti.

Elleri bomboş olan (henüz bir şey yakalamamış veya aç) Enmâr avcılarında bir avcı köpekleriyle birlikte boğanın peşinden koşup ona çullanıverdi.

O (adam), yalnızca avcılığı biliyor, onunla geçiniyor ve etle besleniyor (onun mesleği budur). Üzerinde ise eski elbiseler var.

Boğayı ısırarak için kulakları sarkmış köpekleriyle ardından koşuyor. Çünkü uzun yolculukları boyunca köpeklerin karnı açtır.

Avcı, ava hazır köpeklerini çağırıp boğanın peşinden salıverdi.

Boğa (kaçmak yerine) geri döndü. Utanç içinde yaşama korkusundan kendini savunmaya karar verdi.

Boğa, marangozun ağacı (mızrağı) on parçaya böldüğü gibi boynuzunu ilkinin (köpeğin) göğsüne geçiriverdi.

Sonra ikinciye yönelerek ona da saldırdı. Bögürerek onu da derinden yaraladı.

Cesaretli, ne yaptığını bilen bir şekilde geri kalan üçüncüsünü öldürdü.

Ardından gelen yedisine de maharetli okçunun saldırması gibi boynuzuyla saldırdı.

Boğa amacına ulaşınca (köpeklerin bir kısmını öldürüp diğerlerini de yaralayınca) avcı arkasını dönüp kaçtı.⁵⁵

Nâbîga ez-Zübyânî'nin boğa hikâyesinin anlatıldığı bu şiiri güçlü sahnelerin yer aldığı bir dizi tasvir unsurlarını içermektedir. Anlatıdaki betimlemeler aynı zamanda onun karakteristik yapısını da açıklamaktadır. Zikredilen hikâyeye ve tasvirler farklı anlatı yapılarını barındırmakta ve şiirsel sahneyi zenginleştirmektedir. Bunlara metne derinlik kazandırmakta ve muhatabın ilgisini çekmektedir.

Şair yola çıktığı devesi üzerinde otururken birden kendini vahşi bir boğa üzerinde gibi hissetmiştir.⁵⁶Bu benzetme, şairin harabelerin başında durduktan sonra kurguladığı ve farklı varlıkların hikâyede harmanlandığı sahnenin ikinci ve asıl perdesidir. Şair, anlatımına hikâyenin kahramanı olan boğayı betimleyerek devam etmiştir. O, İlkbaharın yeşillikleriyle beslenen Vecrâ ve Zikâr çölünün yalnız ve korku içinde yaşayan hayvanıdır. Boğa birçok rengi barındırmaktadır. Göğüs kısmı hariç beyaz

⁵³ Vahşi hayvanlarıyla meşhur olan bir yerin ismidir.

⁵⁴ Vahşi hayvanlarıyla meşhur olan bir diğer yerin ismidir.

⁵⁵ en-Nâbîga ez-Zübyânî, *Dîvânü en-Nâbîga ez-Zübyânî*, 1416, s. 22-24; en-Nâbîga ez-Zübyânî, *Dîvânü en-Nâbîga ez-Zübyânî*, 2009, s. 203; en-Nâbîga ez-Zübyânî, *Dîvânü en-Nâbîga ez-Zübyânî*, 1963, s. 51-54.

⁵⁶ Ömer ed-Desûkî, *en-Nâbîga ez-Zübyânî, Dârü'l-Fikri'l-'Arabî*, Kahire, 1951, s. 176-177.

renklidir. Ayaklarında ise dövme benzer biçimde siyah noktalar vardır. Aynı şekilde sert ve keskin boynuzlara sahiptir.

Boğa, geceyi çok seven biri değildir. Gece olunca artâ ağacına sığınır ve günün ağarmasıyla dışarı çıkar. O, gündüzü ve aydınlığı sevmektedir. Bu durum şairin ruh halini yansıtmaktadır. O, kendisine yapılan tehditlere karşı tedirgin olmakta ve savunma pozisyonuna geçmektedir. Bununla birlikte düşmanlarına karşı gizlenmeyi değil onlarla mücadele etmeyi yeğlemektedir.

Hikâyeyi oluşturan bölümlerden diğeri ise avcı ve köpeklerinin sahneye çıkmasıdır. Bu durum boğanın işini zorlaştırır da onu kahramanlığa doğru sürüklemiştir. Avcı ve köpekleri tamahkâr, aç ve saldırgan. Bu köpekler, kan kokusuna meraklı sürü şeklinde ve sayıca fazladır. Şair, düşmanın durumunu saldırgan köpeklere benzetmiş ve onlarla savaşmayı bir gurur haline getirmiştir. Onlardan kaçmayı ar görmüş ve döne döne cesaretle çarpışmayı seçmiştir. Ya bu savaşı kazanacak ya da şerefiyle ölecektir. Nihayet çarpışma vakti gelmiş ve düşmanla karşı karşıya gelmişlerdir. Bir, iki ve üç derken birçoğunu yere sermiş geri kalanlarını ise yaralamıştır. Boğa savaştan zaferle çıkmış, avcı ise eli boş ziyan içinde arkasını dönüp gitmiştir.

Şairin hikâyede zikrettiği avcı ve aç köpekler, düşmanları ve kendini çekemeyenlerdir. Onların her türlü komplolarını ve kendisini devirmek istediğini ima etmektedir. O, tüm tedirginliğine ve korkularına rağmen mücadele yolunu seçmiştir. Çünkü korkaklık onların saldırganlığını artıracaktır. Cesaret yolunu seçen boğa, nasıl çarpışmayı tercih edip savaştan zaferle ayrılmışsa kendisinin de başarmak için mücadele yolunu tercih ettiğini ve ancak bu şekilde hasımlarına karşı galip gelebileceğine inanmaktadır.

Hikâye, yalnızca en güçlülerin hayatta kalabildiği bir varoluş mücadelesini anlatmaktadır. Bu ölümcül ve çileli yolculukta yaşamla ölüm arasındaki mücadelenin tasviri yapılmıştır. Şiirde genelde fiil cümleleri kullanılarak anlatıma hareket ve canlılık katılmıştır. Ayrıca deve üzerindeki yolculuğun boğa üzerindeki yolculuğa benzetilmesi ve zikredilen kahramanların detaylandırılması ve derinlemesine tasvir edilmesi hikâyenin çok boyutluluğuna işaret etmektedir.⁵⁷

İbn Rûmiye, hikâyede zikredilen avcı ile ilgili çok farklı bir yorumda bulunarak şu ifadeleri kullanmıştır: Avcı, olayları hareket ettiren, yönlendiren ve itici bir güç sağlayan ikincil bir karakterdir. Kişilere ve olaylara ışık tutarak onları bize yakınlaştırarak hayatın huzur ve karmaşa içindeki yüzlerini net bir şekilde görebilmemizi sağlar. Ayrıca zorluk ve kolaylık, güvenlik ve tehlike arasında gidip gelen bir durumu da temsil eder.⁵⁸

Nâbîga ez-Zübyânî boğa tasvirine, üçüncü bir şiirinde de yer vermiştir. Fakat bu şiiri diğerlerinden ayıran şey, kısa olmasıdır. Buradaki hikâyeye, diğer şiirlerinde olduğu gibi tamamlanmış değildir. Anlatı gayet kısa ve öz bir biçimde karşımıza çıkmaktadır. Tasvir açısından ise diğer şiirlerindeki benzer biçimdedir. Şair, sevgilinin terk ettiği mekânların kalıntılarını yâd ettikten sonra devesiyle yolculuğa çıkmaktadır. Deveyi ilk olarak yabani eşeğe benzetmektedir. Bundan çok tatmin olamadığından bundan vazgeçip onu bu sefer boğaya benzetmiştir. Bunu şu ifadelerle dile getirmektedir:

أَوْ ذِي وُشُومٍ بِحَوْضَى بَاتٍ مُنْكَرَسَا فِي لَيْلَةٍ مِنْ جُمَادَى أَخْضَلْتُ دِيمَا
بَاتٍ بِحُفِّ مِنَ النَّقَارِ يَحْفَرُهُ إِذَا اسْتَكْفَفَ قَلِيلًا نُزْبُهُ إِنْهَدَمَا

⁵⁷ Bulkuaybât, "et-Taşvîrü'l-fennî", s. 402.

⁵⁸ Vehb Rûmiyye, er-Rihletü fi kaşîdeti'l-câhiliyye, Dârü'l-Furkân-Müessesetü'r-Risâle-, Beyrut, s. 1982, 147.

مُولَى الرِّيحِ رَوْقِيهِ وَجَبَّهَتْهُ
كَالْهَبْرَقِي تَتَحَّى يَنْفُحُ الْفَحْمَا
حَتَّى غَدَا مِثْلَ نَصْلِ السَّيْفِ مُنْصَلِتًا
يَفْرُو الْأَمَاعِرَ مِنْ نَيَّانٍ وَالْأَكْمَا

(Deve ya vahşi eşek gibi) Veya Bacakları Siyah Noktalının⁵⁹ (boğanın) Havzâ'da yürüdüğü gibi yürür. Yerin yüzeyini yağmurun kapladığı bir Cumâdâ⁶⁰ gecesinde eğilip büzülerek geceledi.

Bakkâr'da⁶¹ kum yığınlarını kazıyarak geceledi. Azıcık duraksayınca toprağı çöküverdi.

Rüzgâr boynuzuna ve alnına doğru esiyor. Boğanın misali tüm nefesiyle kömüre (ateşe) üfleyen demirci gibidir.

Ta ki boğa parlak ve keskin bir kılıcın ucuna dönüşüverdi. O, Neyyân'nın⁶² kayalıklarına ve tepelerine doğru yol alıyor.⁶³

Şair, devesini güçlü ve hareketli bir biçimde tasvir ettikten sonra ilk olarak onu ürkek vahşi eşeğe benzetmiş, daha sonra siyah bacaklı dövmeli bir boğaya benzetmiştir. Öyküsünü, daha güçlü ve bir benzetme olan vahşi boğa etrafında örmeyi tercih etmiştir. Şairin bu şiirini diğerlerinden ayıran en önemli özelliği, öykünün kahramanı yaptığı bu boğanın fiziksel ve duygusal tasvirlerini yapmamasıdır. Böylece okuyucuya özgür ve geniş alan bırakarak kademeli bir biçimde onun karakterinin anlaşılmasını hedeflemiştir.

Nâbiga, boğanın durumunu ve mücadelesinin ayrıntılarını kullandığı ifadeler ve cümlelerle resmetmiştir. Şairin, “Yerin yüzeyini yağmurun kapladığı bir Cumâda gecesinde eğilip büzülerek geceledi.” ifadesiyle “Bakkâr'da kum yığınlarını kazıyarak geceledi.” İfadeleri boğanın halini ve doğayla olan mücadelesini anlatmaktadır. Boğa, yağmurlardan ve rüzgârlardan korunmak için kumda bir sığınak kazmaya başlar. Şair, hikâye sahnesini daha etkili kılmak adına boğanın yaşadığı sıkıntıyı daha derinlemesine ele alır. Kazdığı sığınak aşırı yağmur nedeniyle yıkıldığında, karşı koymak adına çaba göstermiştir. Bu durumu sanki bir demircinin azami bir güç ile kömür ateşine üfleyip onu alevlendirmek istemesi gibi, boğanın yorgunluğunu ve tükenmeyen kararlılığını ortaya koymuştur.⁶⁴

Şair, hikâyenin anlatım tarzına dayalı bir yaklaşım benimsemiştir. Bu yüzden zaman, mekân, karakterler, etkileyici diyaloglar ve detaylı tasvirler içeren canlı hikâyeler sunmuştur. Bu yöntemi, okuyucuyu heyecanlandırmak, enerjisini artırmak ve olayları takip etme merakını tetiklemek amacıyla kullanmıştır. Ayrıca, şairin bu teknikleri kullanmasının sebebi, kişisel, sosyal veya sanatsal arzularını gerçekleştirme isteğidir. Zira şiir, genellikle şairin içsel duygularıyla ile onu çevreleyen dış dünyasına bağlıdır. Aynı zamanda Bu yüzden onun çevresiyle olan tutum, çatışma ve hareketleri iç dünyasındaki duygularının birer yansımasıdır.⁶⁵

⁵⁹ Bacakları dövmeli.

⁶⁰ Kışın ve soğuşun en çetin geçtiği cemâdilülâ ve cemâdilâhire, ya da diğer ismiyle cemâziyelevvel ve cemâziyelâhir şeklinde ifade edilen peş peşe gelen iki ayın Arapça'daki ismidir.

⁶¹ Vahşi hayvanların çokça yaşadığı meşhur bir çölün adıdır.

⁶² Bir mekân ismidir.

⁶³ en-Nâbiga ez-Zübyânî, *Dîvânu en-Nâbiga ez-Zübyânî*, 1416, s. 114; en-Nâbiga ez-Zübyânî, *Dîvânu en-Nâbiga ez-Zübyânî*, 2009, s. 65-66; en-Nâbiga ez-Zübyânî, *Dîvânu en-Nâbiga ez-Zübyânî*, 1963, s. 103-104.

⁶⁴ Bkz. Bulkuaybât, “*et-Taşvîrü'l-fennî*”, s. 402.

⁶⁵ Bkz. Bulkuaybât, “*et-Taşvîrü'l-fennî*”, s. 402.

4. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu çalışma, Câhiliye dönemi şairlerinden Nâbîga ez-Zübyânî'nin şiirindeki boğa tasvirleri ve hikâyesinin, edebi ve kültürel bir simge olarak nasıl derin anlamlar taşıdığına değinmiştir. Klasik dönem şairlerinde boğa, yalnızca bir hayvan olarak değil, aynı zamanda bereket, mücadele ve onur gibi kavramların temsilcisi olarak işlenmiştir. Aynı zaman boğa, hem zafer hem de mağlubiyetin bir sembolü olarak ele alınmıştır.

Nâbîga'nın şiirindeki boğa betimlemesi, edebi sanatların derinliği ve simgeselliği açısından önemli bir yer tutmaktadır. Boğa, yalnızca bir hayvan olarak değil, aynı zamanda mücadelenin, yalnızlığın ve insan psikolojisinin yansımaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Şair, boğanın fiziksel özelliklerini ve yaşadığı çatışmaları detaylı bir şekilde aktarırken, kendi içsel mücadelesini ve çatışma içinde olduğu kimselerle olan ilişkisini de dolaylı olarak ifade etmektedir. Bu bağlamda, boğa hikâyesi, bireysel kaygıları ve toplumsal dinamikleri çözümleyen zengin bir anlatım sunmaktadır.

Nâbîga'nın şiirlerinde boğa hikâyesi, güçlü bir anlatım ve derin tasvir unsurları ile beslenmiştir. Şair şiirine, sevgilisinin terk ettiği yerleri ve bu yerlerle olan anılarını dile getirerek bir giriş yapmıştır. Boğanın tasvirleri, yalnızlığını, endişesini ve hayatta kalma mücadelesini simgelerken, Nâbîga'nın duygusal durumunu da yansıtmaktadır. Onun şiirleri, yalnızca bir hikâye anlatmaktan öte, bireyin içsel çatışmalarını ve psikolojik derinliklerini keşfetme olanağı sunmaktadır.

Nâbîga'nın şiirinde boğa hikâyesi, Câhiliye dönemi edebiyatı içinde zengin bir anlatı geçmişi ve çeşitliliğini gözler önüne sermektedir. Şairlerin boğa motifini kullanarak oluşturduğu anlatılar, hem bireysel duyguların hem de evrensel temaların iç içe geçtiği bir yapı sunar. Özellikle boğanın avcı ve köpeklerle olan mücadelesi, güç, hayatta kalma ve onur gibi kavramları sorgulayan derin bir mesaj taşımaktadır. Bu bağlamda, Câhiz'in ifade ettiği gibi, boğanın hikâyesi, her iki taraf arasında bir denge kurmaya çalışırken aynı zamanda insan doğasının karmaşıklığını da ortaya koymaktadır. Boğa bazen galip gelirken, bazen de yenilmesi, şairin insan deneyimlerinin evrensel yönlerini işleyebilme yeteneğini göstermektedir. Boğa hikâyesi, onun psikolojik durumunu ve sosyal ilişkilerini anlamak için kritik bir öneme sahiptir. Boğanın tasviri, şairin yaşadığı yalnızlık ve kaygıyı simgelerken, aynı zamanda güç ve otorite dinamiklerini de ortaya koymaktadır. Özellikle avcı köpeklerin, arkadaşının ölümü sonrası yaşadığı dönüşüm ve güçsüzlük hissi, okuyucuya derin bir duygusal etki bırakmaktadır. Bu bağlamda, avcının köpeklerinin boğaya karşı gerçekleştirdiği saldırı, bir ölüm kalım mücadelesi olarak yorumlanabilir. Burada, güç mücadelesi insan doğasının bir yansımasıdır ve Nâbîga bu durumu ustalıklı işlemiştir. Şiirin detaylı betimlemeleri, yalnızca boğanın özelliklerini değil, aynı zamanda şairin kendi içsel çatışmalarını da gözler önüne sermektedir. Boğanın yalnızlığı ve korkusu, Nâbîga'nın Hîre kralı ile olan ilişkisini ve bu ilişki içinde hissettiği endişeleri simgelemektedir. Şair, bu hikâye aracılığıyla, insanın doğa karşısındaki çaresizliğini ve toplumsal ilişkilerdeki karmaşıklığı ustalıklı ifade etmektedir. Boğa hikayesini ele aldığı şiirleri, hem sembolik hem de duygusal katmanlar içermektedir. Şairin boğanın üzerinde kendisini hissetmesi, geçmişten gelen bir bağın ve kaybedilen şeylere dair derin bir melankolinin ifadesidir. Sevgilisine olan özlem, onu yalnızca fiziksel bir yokluğa değil, aynı zamanda içsel bir kayba da sürüklemektedir.

Boğanın tasviri, yaşamının zorluklarıyla baş etme çabası içinde olan bir karakterin derinliğini yansıtır. Vahşi bir hayvan olan boğanın yalnızlık içinde, doğayla olan mücadelesi, şairin kendi içsel çatışmalarını simgeler. Şairin betimlediği boğa, korkmasına rağmen cesaret göstererek düşmanlarıyla yüzleşirken, Nâbîga da benzer bir mücadeleyi kendi yaşamında sürdürmektedir. Avcı ile boğa arasındaki çatışma, insan doğasının ve içsel savaşların bir temsilidir; burada boğa, hayatta kalma ve varoluşunu sürdürme arzusunu öne çıkarırken, avcı ise dışsal bir tehdidin sembolü olarak işlev görmektedir.

Nâbîga ez-Zübyânî'nin boğa tasviri üzerine yoğunlaştığı şiirleri, yalnızca akıcı bir anlatım sunmakla kalmaz, aynı zamanda zengin sembollerle doludur. Anlatım tarzı, detaylı tasvirler ve canlı karakterlerle süslenmiştir. Zaman, mekân ve karakterler arasındaki ilişki ustaca işlenmiş; bu da okuyucunun merakını artırmakta ve olayların duygusal ağırlığını hissettirmektedir. Şair, bu anlatım teknikleri aracılığıyla okuyucuya kişisel ve sosyal duygularını aktarma niyetindedir. Onun bu hikâye ve betimlemeleri iç dünyasının ve dış dünyayla olan etkileşiminin bir yansıması olarak okunabilir.

5. Kaynakça

- Abdülbedî, Lütfî. *'Abkariyyetü'l-'Arabiyye- Ru'yetü'l-insân ve'l-heyevân ve's-semâ ve'l-kevâkib*. Cidde: Dârü'l-Bilâd, 1986.
- Abdürrahmân, Nusrat. *eş-Şûratü'l-fenniyye fi'ş-şi'ri'l-câhilî 'alâ dâvi'n-naqdi'l-hadîs*. Umman: Mektebetü'l-Aksâ, 1976.
- Abîd b. el-Ebras, Ebû Ziyâd. *Dîvânu 'Abîd b. el-Ebras*. thk. Eşref Ahmed Adra. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1994.
- Alî, Cevâd. *el-Mufaşşal fî Târîhi'l-'Arab kable'l-İslâm*. 10 Cilt. Bağdat: Mektebetu Nûr, 1993.
- Âmir'i, Lebîd b. Rabîa'. *Dîvânu Lebîd b. Rabîa' el-'Âmir'i*. thk. Hamdû Tammâs. Beyrut: Dâru Sadr, 1999.
- A'şâ, Ebû Basîr Meymûn b. Kays. *Dîvânü'l-A'şâ el-Kebîr Meymûn b. Cendel*. thk. Muhammed İbrâhîm Muhammed er-Rıdvânî. Dûha-Katar: Vizâretü's-Sekafe ve'l-Fünun ve't-Türâs, 2010.
- A'şâ, Ebû Basîr Meymûn b. Kays. *Dîvânü'l-A'şâ el-Kebîr Meymûn b. Kays*. thk. Muhammed Hüseyin. Kahire: Mektebetü'l-Adâb, 1950.
- Aydın, Kemal ve Hanağası, Uğur Baran, "Sosyoloji ve Siyasal Araştırmalarda Karşılaştırmalı Yöntem" *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 33 (2017), 57-86.
- Azer el-Karîti, Hâkim Habîb. *es-Serdü'l-kışaşî fi'ş-şi'ri'l-câhilî*. Necef: Mektebetu's-Süreyyâ, 2008.
- Baltacı, Ali. "Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?", *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/2 (2019) s. 368-388.
- Bulkuaybât, Ferîde. "et-Taşvîrü'l-fennî fi'ş-şi'ri en-Nâbîga ez-Zübyânî -Meşâhidu taşvîri hayavânî'l vaşî enmûzecen-". *Mecelletü'l-Ulûmi'l-İnsâniye* 48 (2017), 393-411.
- Câhîz, Ebû Osmân Amr b. Bahr. *el-Ĥayevân*. 7 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kutübi'l-'İlmiyye, 1424.
- Dayf, Şevkî. *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî - el-'Asrû'l-Câhilî-*. Mısır: Dârü'l-Ma'ârif, 1965.
- Dede, Halis. "Arap Edebî Eleştirisi Sanatına Genel Bir Bakış". *Arap Edebiyatının Gelişim Serüveni 1*, Konya: Palet Yayınları, 2022.
- Desûkî, Ömer. *en-Nâbîga ez-Zübyânî*. Kahire: Dârü'l-Fikri'l-'Arabî, 1951.
- Ebül-Abbâs eş-Şeybânî, Ahmed b. Yahyâ. *Şerhu Dîvânu Züheyr b. Ebî Sülmâ*. Kahire: Dârü'l-Kutübi'l-Mısriyye, 1363.
- Evs b. Hacer, Ebû Şüreyh. *Dîvânu Evs b. Hacer*. Beyrut: Dâru Beyrût, 1986.

- Hayra, Bin Dahve. “eş-Sevru ve heve'l-ğadab fî kaşide en-Nâbiga ez-Zübyânî -Muqarebe simyû ensurûbûliciyye-”. *Mecelletu Dirâsât* 12/2 (2024), 382-393.
- İmruülkays, İbn Hücr el-Kindî. *Dîvânu İmriülkays*. thk. Abdurrahmân el-Mustâvî. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 2004.
- İmruülkays, İbn Hücr el-Kindî. *Dîvânu İmriülkays*. thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhîm. Kuveyt: Dârü'l-Ma'ârif, 2009.
- İmruülkays, İbn Hücr el-Kindî. *Dîvânu İmriülkays- Rivâyetü'l-Aşma'î min nüshati'l-A'lem-*, y.y: Dârü'l-Ma'rife, trs.
- İmruülkays, İbn Hücr el-Kindî. *Şerhu dîvâni İmriülkays*. thk. Hasan es-Sendûbî - Üsâme Salahuddîn Müneymene. Beyrut: Dâru İhyâi'l-'Ulûm, 1990.
- İvaz, Reyâtâ. *Binyetü'l-kaşideti'l-Câhiliyye- eş--şûratü's-şi'riyye ledâ İmriülkays*. Beyrut: Dârü'l-Âdâb, 1992.
- Kahvecî, Enes el- vd. *Arap Edebiyatına Giriş*. ed. Ramazan Şahin. İstanbul: Kitap Dünyası, 2023.
- Mutalabî, Abdülcebbar. *Mevâkıfî'l-edebi ve'n-naqd*. Irak: Dârü'r-Raşîd, trs.
- Nûtî, Zekeriyâ Abdülmecîd. *Şevrû'l-vaḥşi beyne en-Nâbiga ve Zî'r-Rumme*. Kahire: İtrâk li'neşr ve't-tevzi', 2004.
- Nüveyhî, Muhammed en-. *eş-Şi'rü'l-Câhilî- Menhec fî dirâse ve taḳvîmih*. Kahire: ed-Dârü'l-Kavmiyye li't-Tabba'a ve'n-Neşr, trs.
- Rûmiyye, Vehb. *er-Rihletu fî kaşideti'l-câhiliyye*. Müessesetü'r-Risâle- Dârü'l-Furkân, 1982.
- Tilkitaş, Sadullah vd. *Arap Edebiyatında Muallakalar: İttifak Edilen Şairler*. İstanbul: Kitap Dünyası, 2024.
- Tülücü, Süleyman. “Nâbiga ez-Zübyânî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/262-263. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Zemaşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer. *el-Keşşâf 'an ḥakâ'iki gavâmizi't-tenzil ve 'uyûni'l-eḳâvil fî vücûhi't-te'vil*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd - Alî Muhammed Muavviz. 6 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-'Ubeykân, 1998.
- Zeyyât, Ahmed Hasan. *Târîḫü'l-edebi'l-'Arabî*. Kahire: Dâru Nahda, trs.
- Zübyânî, Ebû Ümâme Ziyâd b. Muâviye en-Nâbiga. *Dîvânu en-Nâbiga ez-Zübyânî*. thk. Abbâs Abdussâtir. Beyrut-Lübnân: Dârü'l-Kutûbi'l-'İlmiyye, 1416.
- Zübyânî, Ebû Ümâme Ziyâd b. Muâviye en-Nâbiga. *Dîvânu en-Nâbiga ez-Zübyânî*. thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhîm. Kahire: Dârü'l-Ma'ârif, 2009.
- Zübyânî, Ebû Ümâme Ziyâd b. Muâviye en-Nâbiga. *Dîvânu en-Nâbiga ez-Zübyânî*. thk. Kerem el-Bustânî. Beyrut: Dâru Sadr- Dâru Beyrût, 1963.
- Zürümme, Ebü'l-Hâris Zürümme Gaylân b. Ukbe. *Dîvânu Zirrumme*. thk. Abdurrahmân el-Mustâvî. Beyrut-Lübnân: Dârü'l-Ma'rife, 2006.
- Züheyri, İbn Ebî Sülmâ, *Dîvânu Züheyri b. Ebî Sülmâ*. thk. Alî Fâ'ûr Hasan. Beyrut-Lübnân: Dârü'l-Kutûbi'l-'İlmiyye, 1407.